



УДК: 15.7:102.5:140.4 (040)

Muattar KODIROVA,
Navoiy davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti
E-mail:muatka.1992@gmail.com

Qarshi davlat universiteti dotsenti, PhD Z.Boymurodov taqrizi asosida

ABDULQODIR GIYLONIY TA'LIMOTIDA SHAXS MA'NAVIY QIYOFASI TALQINI

Annotatsiya

Ushbu maqolada shaxs ma'naviy qiyofasining shakllanishida tasavvufning mumtoz ta'limotlaridan bo'lgan qodiriya tariqatining asoschisi Abdulqodir Giyloniyning qarashlari tahlil etilgan. Mutasavvif qalamiga mansub manbalarga tayangan holda kerakli xulosalar qilingan.

Kalit so'zlar: Mashg'ullik ila forig'lik, ijtimoiy faollik, kasbiy menejer, kasb, hunar, bekorchilik, dangasalik, faqir, miskin, mehnatsevarlik.

INTERPRETATION OF THE SPIRITUAL IMAGE OF THE INDIVIDUAL IN THE TEACHINGS OF ABDULKADIR GAYLANI

Annotation

This article explores the views of the founder of Qadiriyya, one of the classical Sufi teachings, on the formation of a person's spiritual character. The conclusions are drawn from primary sources authored by the mystic.

Key words: leisure with occupation, social activity, professional manager, profession, craft, idleness, laziness, poor, hardworking.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДУХОВНОГО ОБЛИКА ЛИЧНОСТИ В УЧЕНИИ АБДУЛКАДИРА ГАЙЛАНИ

Аннотация

В данной статье анализируются взгляды основателя Кадирийи, одного из классических учений суфизма, на формирование духовного образа человека. Необходимые выводы были сделаны на основе источников, принадлежащих перу мистика.

Ключевые слова: досуг с занятием, общественная деятельность, профессиональный управленец, профессия, ремесло, праздность, лень, бедный, трудолюбивый.

Kirish. Tasavvuf – insonni kamolotga yetkazuvchi mumtoz ta'limotdir. Uning markaziy mavzularidan biri inson axloqiy kamoloti va ma'naviy yetuklik masalasidir. Tasavvuf tarixida qodiriya ta'limotining asoschisi sifatida tanilgan Abdulqodir Giyloni (1079-1165yy.)ning bu boradagi qarashlari o'ziga xos bo'lib, bugungi kunning dolzarb mavzularidan bo'lgan shaxs ma'naviy qiyofasining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama va natijalar. Giyloni o'zining Alkunyali tolibi tariqil Haqq asarida kamolotga yetkazuvchi o'n xislatni ta'riflar ekan "Boshqalarga yuk bo'lmaslik" fazilati mehnatsevarlik, faollik sifatlarini keltirib chiqaradi – deydi. Ushbu fazilatni kasb-hunar egallash sifati bilan to'ldirib o'zining Rabboniylikni anglash asarida "Dining bilan emas, kasbing bilan hayot kechir. Kasb-hunar o'rganib, uni boshqalarga ham o'rgat. Mo'minlarning kasb qilmog'i, siddiqlik martabasidir. Faqat faqirlar va miskinlar foydalanishini ta'minlaydigan, insonlarga nisbatan rahmatni vasila qiladigan va Alloh taoloning roziligini talab qiladigan kasb – hunarlar uchungina nasiba bordir"[1] – deb ta'kidlaydi Giyloni. U "Rabboniylikni anglash va rahmoniy fayzni qozonish" asarida bu masalaga maxsus e'tibor bergan. Kasb-hunar bilan mashg'ul bo'l, ilm egallash bilan mashg'ul bo'l, ilmingni amalga oshirish bilan mashg'ul bo'l deb ta'kidlagan. Lekin shu mashg'ullikni forig' bo'lib, ya'ni ixlos bilan, xolis, Alloh yodi bilan mashg'ul bo'lib amalga oshirish lozim deb aytgan. Ta'kidlash joizki bu o'rinda falsafaning inkorni inkori hosil bo'lmoqda. Bekorchilik, dangasalik, birovga ta'ma qilishni mashg'ullik inkor etsa, mashg'ullikning o'zini Xudo yodi bilan forig' bo'lish inkor etib, "Mashg'ullik ila forig'lik" degan go'zal bir axloqiy fazilat vujudga kelmoqda.

Darhaqiqat, din kun kechirishga vosita bo'lmasligi kerak. Zero, islom dini riyokorlikni, ta'magirikni qoralaydi. Kasb – hunar bilan kun kechirish qodiriya tariqatida "mashg'ullik ila forig'lik" shioriga asoslangandir. Shu sababli qodiriya suluki ahli dehqon, bog'bon, chorvador va hunarmand bo'lgan Turkiston xalqlari uchun eng maqbul yo'l bo'lib, g'oyat qadrlanar edi.

Mashg'ullik ila forig'likning ma'nosi: ochko'zlik va xudbinlikdan butkul yiroq bo'lishdir; o'zi yaratgan moddiy-ma'naviy boylikdan o'zgalar ham bahramand bo'layotganidan sevinib, faxrlanib yashashdir;

ko'pchilik uchun fidoyilik va buning evaziga ahli dunyoni xursand qilib, Alloh taolodan ajr-savob kutishdir;

ko'pga bersin, ko'p qatorida menga ham bersin, deya duoda bo'lib mehnat qilishdir, "o'z nafsining baxilligidan saqlana olishdir";

tongla rohat istagan ehsondin ayrilmasin, deya o'z vijdoniga murojaat qilib yashashdir.

Bu shiorni Hazrati Bahouddin Naqshband "Dast ba kuru dil ba yor" deya yanada rivojlantirganlar[2].

Shuni aytish o'rinliki, tasavvuf ahli uchun halol luqmaga e'tibor kuchli bo'lgan. Chunki tanaga kiradigan moddiy ne'matlar ma'naviy quvvat hosil qilishi fanda isbotlangan hodisa. Ma'lum va mashhur tariqat ahli vakillari ma'lum hunar bilan mashhur bo'lganlari sabab ularning laqablari ham kasbu korining nomi bilan qo'shib aytilgan. Jumladan, Abu Said G'arroz mahsido'z, shayxulislom Xoja Abdulloh Ansoriy etikdo'z, shayx Muhammad Sakkok pichoqchi, Shayx Abulfayz Haddod temirchi, o'z zamoni qutbi (zamonasining yagona avlyosi, valiyulloh) va g'avsi

(madadkori) hisoblangan shayx Abul Abbos Omiliy hammol, shayx Abulhasan Najjor duradgorlik bilan shug'ullangan, Sayid Amir kulol kasbi kulol, Fariddin Attor attor, Hazrat Bahouddin "kimxobga naqsh bog'lamoqqa" mashhur bo'lganliklari sabab Naqshband nomi bilan mashhur bo'lganlar.

Demak, kasb–kor, mehnat inson nomini yuksaklikka yetkazar ekan, qalb Alloh bilan qo'l mehnat bilan band bo'lishi lozimligi bu ta'limotning asosiy mezonidir. "Mashg'ullik ila forig'lik" shiori asosida yashovchanligini davom ettirib kelayotgan qodiriya ta'limotining asosiy mohiyati ham shundandir.

Mashg'ul bo'lib turib Allohga tavakkul qilish qalb farog'atini keltirib chiqaradi.

Tavakkul haqida buyuk so'fiylar juda ko'p bahs-munozara yuritishgan.

1. Siriy as-Sahtiy aytadilar. "Tavakkul – bu kuch va quvvatdan butunlay ajralishdir"

2. Sahl aytadilar: "Tavakkul – bu o'zini Alloh qo'liga topshirishdir".

3. Ibn Masruh aytadilar: "Tavakkul – bu hukmlarda kechayotgan taqdirga tan berishdir".

Sahl aytadilar: "Har bir maqomning yuzi va teskari tomoni bo'ladi, lekin tavakkulda bu narsa yo'q. Unda faqat yuz bo'lib, teskarisi yo'q. Unda bir zotga tavakkul qilish maqsad qilinadi, lekin uning g'amxo'rliqi ko'zlanmaydi, ya'ni bir narsani talab qilib tavakkul qilinmaydi[3]. Demak, "Boshqaga yuk bo'lmaslik" xislati insonga chuqur ta'sir etar ekan uning asosida tavakkul turadi..

Shuningdek inson kamolotining o'ziga xos jihatlari ham mavjud. Masalan, uning iqtisodiy jihatlari iqtisod fanlari doktori Baxtiyor Navro'zzoda o'zlarining ilmiy ishlarida tahlil qilib bergan[4]. Olimning quyidagi fikrlari diqqatga sazovordir. Iqtisodiy nafilik nuqtai nazaridan barkamol inson bosqichlari quyidagi ko'rinishda bo'lar ekan:

Birinchi bosqichda – ishchi kuchi sifatidagi inson[5]. Bunda ishga layoqatli, xohish – istakli, jismonan sog'lom inson nazarda tutilgan.

Ikkinchi bosqich – aniq mehnat subyekti sifatidagi inson[6;65]. Shaxs o'z mehnati orqali oilasi ehtiyojlarini to'la qondirish layoqatiga ega bo'ladi. Boshqacha aytganda iqtisodiy komil inson hisoblanadi.

Uchinchi bosqich – tadbirkor sifatidagi inson[7]. Bunda tadbirkor mehnati mahsulotidan, foydasidan nafaqat shaxsiy manfaat, balki jamiyat uchun naf keltiradi. Bunday insonlar iqtisodiy kamol topgan insonlar toifasidandirlar.

To'rtinchi bosqich – menejer sifatidagi inson. Bu bosqichda kishi o'z mehnat va tadbirkorlik qobiliyatlarini uyg'unlashgan holda korporatsiya tizimida ro'yobga chiqaradi. Korporatsiya biznesning eng rivojlangan tashkiliy shakli bo'lib uning o'ziga xos xususiyati – mulk egasidan boshqaruvchilik (menejerlik) vazifalarini ajratilganlikdadir. Biznes faoliyatini samaradorligini oshirish maqsadida korporatsiyani tashkil qilgan mulkdor, boshqaruv ishining quyi, o'rta va yuqori pog'onalariga menejerlik fazilatlariga ega bo'lgan mutaxassislarini yollaydi. Menejerlik lavozimlarini egallash uchun kishi bozor usulida boshqarish ko'nikma va tajribasiga ega bo'lib, menejment bo'yicha ta'lim olishi kerak. Korporativ menejer sifatidagi kishi aksiyadorlik jamiyatlarida shartnoma asosida menejerlik lavozimini egallab, biznes boshqaruvi faoliyati bilan shug'ullanadi. Mazkur jamiyatning foyda olib ishlashini ta'minlaydi. U kasbiy yollanma menejer sifatida mehnati uchun ish haqi oladi va o'z tadbirkorlik qobiliyatini samarali ro'yobga chiqarganligi uchun aksiyadorlik jamiyat ko'rgan foydadan muayyan foizda ulush oladi. Bu ulush bir oyda yuzlab ming so'mni tashkil qilishi ham mumkin. Natijada kishi farovon turmush ko'rish imkoniyatiga ega bo'lib, iqtisodiy barkamollikka erishadi.

Shunday qilib, bozor iqtisodiyoti sharoitida inson bosqichma-bosqich: dastlab ishlab chiqarishning potensial (ishchi kuchi) va real (aniq mehnat subyekti) shaxsiy omili sifatida, keyin esa xususiy tadbirkorlik kichik biznes faoliyati bilan shug'ullanuvchi tadbirkor, nihoyatda korporativ tizimida kasbiy menejer sifatida iqtisodiy kamol topadi.

Iqtisodiy yondashuvda aniqlangan inson kamoloti bosqichlari, darajalari va maqomlari bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida iqtisodiy barkamol insonni tarbiyalashda muhim nazariy va uslubiy asos sifatida xizmat qiladi, deb umid qilamiz.

Talqin etganimiz bu xislatlar barkamol insonning shakllanishida asosiy sifatlar bo'lib xizmat qiladi. Ushbu insoniy fazilatlarini egallashimiz, o'rni kelganda yor-birodalarimizdan xafa bo'lmay kechirimli bo'lishimiz, g'azab va fitna-fasodga uchmay halimlik xislatlarini egallashimiz, bizga yomonlikni ravo ko'rgan kimsalarga nisbatan ham dilimizda biror g'araz tuyg'usining bo'lmasligi yoki mudom kamtarlik va xokisorlikka intilishimiz ham hayotimizning baxtli va osuda o'tishiga sabab bo'lar ekan. Zero, o'zbek xalqi o'ta bag'rikeng va kechirimli xalqdir, uning baxti-saodati mudom o'z qo'lida ekan, hech qachon g'azabga berilmaslik, hasad o'tida yonmaslik, yomon bo'lsa ham biz bilan yonmayon yashayotgan qo'shnimiz, birodarimizning fe'ldan kamchilik qidirmay, murosas-yu madora qilish - yuksak insoniy fazilatlaridandir.

Demak shaxs iqtisodiy barkamolligining asosi sifatida botillik, yalqovlik, ilmiga amal kilmaslik kabi illatlar bartaraf etilishi shaxs ma'naviy qiyofasining jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga ta'sir etishini anglagan holda o'sib kelayotgan yosh avlodga bu ta'limot mohiyatini kengroq tushuntirishga kirishishimiz kerak, toki kelajak bugundan boshlanadi, ertangi kundan yaxshilik kutsak harakatni bugundan boshlash kerakligini unutmaylik.

Iqtisodiy barkamollikka eriishish uchun avvalo jamiyatda ijtimoiy faollikka intilish zarur. Zero faylasuf olim Q.Nazarovning e'tirofiga ko'ra: "Shu ma'noda, iqtisodiy islohotlarning eng asosiy muvaffaqiyatlari nafaqat moddiy ko'rsatkichlar, balki ma'naviy ko'rsatkichlar, ya'ni insonning ruhi, ma'naviy qiyofasi va o'z faoliyatiga munosabatidagi o'zgarishlarga ham ko'p darajada bog'liq"[8]. Inson faoliyati unumli, aksariyat hollarda amaliydir, lekin unumsiz ham, noamaliy ham bo'lishi mumkin. Moddiy faoliyatni soddalashtirib predmetlar bilan ish ko'rish sifatida, ma'naviy faoliyatni esa – predmetlarning obrazlari bilan ish ko'rish sifatida tasavvur qilish mumkin. Abstrakt mulohaza yuritish orqali moddiy va ma'naviy faoliyatni "sof ko'rinish"da, muayyan qarama- qarshilik sifatida tasavvur qilish mumkin. Ammo ma'naviyatdan xoli bo'lgan moddiy faoliyat behudadir.

E'tirof etish kerakki, Abdulqodir Giyloniy asarlarida ijtimoiy faollik – eng avvalo Mashg'ullik ila forig'lik shiorida namoyon bo'ladi. YA'ni inson mehnat bilan mashg'ul bo'lib turib, qalbida o'zi erishgan moddiy boyliklarga havas uyg'otmasdan yoki qalban bog'lanmasdan, Yaratganning ishq bilan forig'lanish masalasi qo'yilgan. Agar jamiyatda faol inson o'zi qilayotgan mehnati tufayli erishgan martaba, egallagan darajalari va unvonlariga bog'lanib qolmasdan, ma'naviy yetuklikka intilsa, moddiylikka haddan ziyod bog'lanib qolish holati yuz bermaydi. YA'ni haddan ziyod moddiylikka bog'lanish insonni ma'naviy buzilishga olib kelishi mumkin. Yoki moddiy boyliklariga qalban bog'langan inson, masalan tadbirkor bexosdan bankrotga uchrasa buning natijasida yuragi dosh berolmasdan infarkt kasalligiga giriftor bo'lsa oxiri bexos o'lim bilan yakun topishi mumkin ekan.

Bundan tashqari ijtimoiy faollik tushunchasi – bu hushyorlik tushunchasi bilan ham bevosita aloqador tushuncha. Chunki globallashuv davrida atrofda sodir bo'layotgan voqea-hodisalarga nisbatan xabardorlik

tuyg'usining bo'lishi insoniyatni turli ofatlardan qutqarishi mumkin.

Xulosa. Jamiyat hayotida shaxs ma'naviy qiyofasining shakllanishida Abdulqodir Giyloniy ta'limotining o'rni

beqiyos. Ilmiy tadqiqot ishimiz doirasida amalga oshirgan ijtimoiy so'rovnoma natijasida shu xulosaga keldikki bu ta'limotning bunyodkorlik ruhiga yo'g'rilgan g'oyalarni kengroq ijimoiy hayotga tadbiq etish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR

1. Абдулқодир Жийлоний (Ғавсул Аъзам). Раббонийликни англаш ва раҳмоний ғайзни қозониш. Биринчи китоб. Таржимон: Муҳаммадҷон Нуриддин ва бошқалар. Т.: Мовароуннаҳр, 2005. 27- бет.
2. Мансуров Ш., Остонақулов И.. Ғойиблар хайлидан ёнган чироқлар. - Т. Ғафур Ғулом. 1994. 87-бет.
3. Шайх Ал-Қолободий. Тасаввуф сарчашмасино. Т.: 2002. Б-84.
4. Наврўззода Б.. Инсон иқтисодий қамолотидаги босқичлари. Мезонлари ва даражалари. //Бух. Университети илмий ахборотлари. 2004 й. 4 – сон. 63 – 69-бетлар.
5. Ўша жойда.
6. Наврўз-зода Б.. Инсон иқтисодий қамолотидаги босқичлари. Мезонлари ва даражалари. //Бух. Университети илмий ахборотлари. 2004 й. 4 – сон. 65-бет.
7. Ўша жойда.
8. Назаров Қ. Аксиология. – Тошкент: “Академија”, 2011. – Б. 361.